

Naše modroslovje.

(„Zvon“-u za odgovor spisal dr. Fr. L.)

Stvarni in mirni razgovori o znanstvenih predmetih so znanstvu samemu jako koristni. Tudi največji učenjak ne vé vsega, in ker se drži našega uma zmotljivost skoro tako kakor senca telesa, zato se z razgovarjanjem obogati spoznavanje, zmote se zavrnejo, potrdi se pa resnica. Kakor ustno razgovarjanje, ki je bilo tako priljubljeno starim modroslovcem, tako koristno znanstvu je tudi pismeno razgovarjanje. Ako zveden prijatelj znanstva stvarno razloži svoje misli o kaki knjigi, ako pokaže zmoto, ako izreče in razloži pomisleke, ako izpodbije napačne trditve in zmote — in sicer mirno, dostojno, iz ljubezni do resnice, tedaj je tako pisanje zares hvalevredno, in za vsako knjigo je želeti, da dobi takega razgovarjalca in ocenjevalca.

Tako mirno in stvarno oceno našega lanskega spisa: „Cvetje s polja modroslovskega“ je objavil letos „Zvon“ s podpisom A. Š. Njemu ugaja oblika in lahka pisava v našem delcu tako, da nam je podal preveč hvale gledé na to stran našega spisa. Vendar radi povemo, da nas je razveselilo to priznanje in sicer iz dveh razlogov. Prvič zato, ker smo dosegli jeden namen, ki smo ga imeli pri obdelovanju modroslovja sploh, ta namen, da bi bilo naše slovensko modroslovje sedaj in pozneje v razvidni, lahko-umevni obliki, ne pa v tako trdi in okorni in neokretni obliki, kakor so pisali in pišejo večinoma Nemci. V tem oziru so nam bili bolj pred očmi živahni Francozi in preprosti Angleži kakor večinoma nejasni Nemci. Še bolj pa drugič zato, ker se nam zdi jasna in razvidna pisava dobro znamenje za resničnost predmeta samega. Jasno in lahko piše pisatelj tedaj, kadar dobro umeva in v svoji oblasti ima svoj predmet. Iz jasne misli izhaja jasna beseda; iz nevednosti in nerazumnosti pa temna in težavna pisava.

A čeprav nam je toliko pri srcu lepa beseda in gladka pisava, vendar nam ni prva stvar. Prva stvar je pisatelju resnica, na katero mora paziti še bolj kakor na lepo besedo. Zato mora tudi ocenjevalcu biti vsebina imenitnejša kakor oblika.

Gosp. A. Š., ki je tako zadovoljen z obliko naše knjižice, ni zadovoljen z njeno vsebino. Zadovoljen ni zato, ker se z njo ne vjema. Seveda, to je prav naravno: ker smo drugačnih mislij, kakor je on, ni zadovoljen z našim razkladanjem. A ta nezadovoljnost še ni dokaz, da je naše razkladanje neresnično.

No, naš ocenjevalec ni samo v obče izrekel nezadovoljnosti, ampak tudi nekoliko razložil, zakaj se z nami ne vjema. Prav ta razlaga njegova se nam je zdela toliko znamenita, da smo jo deli v teh-le vrsticah na rešeto in s tem pojasnili in utrdili svoje nauke.

V svojem spisu smo pisali, da želimo tudi mi po svoje koristiti človeški družbi in koristiti rojakom s temeljitim modroslovnim poučevanjem; v ta namen je torej spisano delo „Cvetje“. Ocenjevalec je zastavil takoj na to izjavo svoj kritični nož, pišoč: „Tu spoznavamo torej pisateljevo stališče. Njegovo modroslovje je v službi tendencije — blage tendencije, to radi priznavamo; a po naših pojmih je bistvo modroslovja objektivnost, iskanje resnice same na sebi, ne gledé na to, je-li komu pogodu ali ne.“ Čuditi se moramo, da je gosp. A. Š. tako pisal. Beseda „tendencija“ pomenja dvoje: v obče pomenja teženje ali težnjo ali namen, posebej pa pomenja teženje po kakem postranskem, malovrednem namenu. Vsekako se zdi našemu ocenjevalcu neprimeren namen za modroslovje, ako hočemo z njim koristiti rojakom.

Nam se ne zdi tako in tudi ni v istini tako. Modroslovje samo na sebi išče resnico in dokazuje resnico ne gledé na to, je-li

komu ljubo ali ne —, to smo sami mnogokrat izrekli in tudi zapisali. A brez namena ali tendencije tudi to iskanje ni: namen mu je ravno resnica. Kadar je pa modroslovec resnico temeljito in vsestransko spoznal, tedaj se je veseli, ker taka je naša narava, da se veseli resnice. Lahko se je veseli sam zase in jo skrbno zapira v srcu, ne da bi je komu razodel, ali pa jo želi razodeti tudi drugim. Nekateri učenjaki so učeni le sami zase in se ne menijo za nikogar; drugi pa to svoje spoznanje podajajo drugim ali v besedi ali v pismu. Resnica nikakor ne izgubi svoje cene, ampak jo še pridobi, ako jo njeni ljubitelji naznanjajo in razkladajo drugim. A čemu bi jo razkladali drugim? Pač zato, da jim dobro storé, da jim koristijo, zakaj resnica je dragocena stvar, in resnico komu povedati se brez dvoma pravi koristiti. Ali ni tako, gosp. A. Š.? Ali je v tem to, kar se imenuje po navadi „tendencija“? O da, tudi mi poznamo „tendencijo“. Ako pisatelj piše v prvi vrsti za denar, ako piše časnikar za kako podjetje, ako piše zaradi časti, iz sovraštva — tedaj je pisanje tendencijozno; ni pa tendencijozno pisati samo zato, da bi komu koristili. Saj zares koristiti moremo jedino le z resnico; z neresnico pa škodimo. Kako bi neki bilo v kvar objektivni resnici, ako jo komu razložim? In kaj bi me nagnilo drugega k takemu razlaganju kakor ljubezen do resnice in do bližnjika, kateremu hočem povedati resnico?

Da, čudno je, kako se more tu podtikati spisu tendencijoznost. Kako si g. A. Š. neki misli pravo iskanje in razkladanje resnice? Da se sme gledati na to, je-li resnica komu po godu ali ne, tega vendar ne pravimo z besedo „koristiti“. Pijancu je po godu pijančevanje, a koristno mu ni; a koristno mu je zatajevanje, ki mu pa ni po godu.

Ocenjevalec je torej zamenjal pojme; tudi ne umeva dovolj, kaj je znanstvena objektivnost. In zaradi tega trdimo odločno, da naše modroslovje si prizadeva za objektivno resnico, in prav zato se smemo ne le sami veseliti ga, ampak preverjeni biti, da bomo tudi drugim ž njim koristili.

Iz navedenih besed se nam jasni, kako je mogel ocenjevalec pisati nadalje tako-le: „Po našem mnenju se na bojujoče stranke ne vpliva z modroslovjem; to je nalog govornišva ali pa homiletike, ako treba napeljevati slušatelje k pobožnosti. Ciceron je bil modroslovec in govornik, a ni kot modroslovec otel Rima Katilinovcem, ampak kot govornik, in Menenij Agrippa ni miril upornih plebejcev s kako razpravo o izvoru človeške pravice, temveč s pripovedko o žlodcu. Tendencijozna argumentacija pristoja govorniku; ta ima namero pregovoriti slušatelja ter ga pripraviti do določenega mišljenja in dejanja, in vsaki razlog, ki mu koristi v dosEGO njegove namere, je dober, bodisi tudi sofističen in slepilen. Slava njegova ni odvisna od tehtnosti razlogov, ampak od uspeha pri slušateljih, in subjektivni razlogi so mu dostikrat rabljivejši, nego objektivni Pravi modroslovec išče resnice, mu je-li po godu ali ne, njega razlogi so jedino objektivni, in le ono modroslovje je krivo, ki se tega načela ne drži.“

Ocenjevalec ne omenja brez povoda sofistike: tudi to izvajanje njegovo proti našemu spisu je prav sofistično. Zakaj bi modroslovje ne uplivalo na bojujoče se stranke, (ako treba o teh govoriti)? Na vsakega pametnega človeka vpliva resnica, zakaj bi ne uplivala na cele stranke? Da je to nalog govornišva, priznavamo radi, a govornišvo mora od nekod povzemati snov in razloge. Od kod pa naj jih jemlje kakor iz resnice, iz resničnih ved in dogodkov, torej tudi iz modroslovja? Ciceron bi ne bil tak govornik, ko bi ne bil tudi modroslovec; modroslovje je mnogo „vplivalo“ na njegovo govornišvo; Menenij Agrippa pa je v preprosti obliki povedal modroslovno resnico. Zato ne vemo, zakaj bi ne mogli — ako bi se šlo ravno za to — delovati na bojujočo se stranko z modroslovjem? Povemo-li modroslovno resnico suhoparno ali jo povemo v lepi mični priliki —, to ni bistveno v modroslovju. Platon in Aristotel — oba sta velika modroslovca, akoprav sta različna v metodi in obliki. Ni nemogoče, da bi kdo celega modro-

slovnega sestava ne spravil v obliko najlepših govorov. In naj bi povedal in dokazal mnogo modroslovnih resnic, imeli bi ga vsi zvedenci za velikega modroslovca ne glede na govorniško obliko. Ali niso znane ocenjevalcu Fichte-jeve „Reden an die deutsche Nation“?

Kar nam razklada ocenjevalec o govorniškem dokazovanju, temu oporekamo najodločneje, ako se imajo besede umevati v pravem pomenu. Pač je res, da je zapeljivcem, demagogom, kričačem in brezvestnim huj-skačem vsak „razlog dober, bodisi sofističen in slepilen“, a to vendar ni pravilo in tako

govorništvo ni koristno. Še manj pa ima ta primera kaj opraviti z namenom našega modroslovnega spisa: z resnico koristiti rojakom.

Dobro vemo, da se zdi nekaterim bralcem vsak spis tendenciozen, ako ga je spisal mož, ki ni njih mišljenja. Tendenciozno se jim zdi, kar pišemo mi; v takih spisih — mislijo — ni resnice, ampak v službi so sebičnih namenov. Tako sodijo naši neprijatelji. Zato niti ne beró cele knjige, ampak le nekaj odlomkov, in po tistih obsodijo vso. Kdaj pride vendar čas, da se ne bodo nauki cenili po ljubih in neljubih osebnostih, ampak jedino po dokazih?

(Dalje.)

Slovénška liturgija pri Južnih Slovénih.

(Povestne črtice. — Poleg M. Mesića, S. Ljubića i. dr. sestavil Andrej Fékonja.)

(Dalje.)

Slovénška liturgija prepovedana.

Hrvati so se v nauku čisto skladali z rimsko cerkvijo, a so tako cenili dedščino sv. Cirila in Metoda, da se nikakor niso dali od nje odvrniti. Ko je bila zatrta hrvaška škofija v Ninu, oropana je bila tudi slovénška liturgija svoje velike podpore. A še vedno se je držala v velikem delu hrvaške zemlje, ker jo je ljubilo ljudstvo in je bilo tudi precěj duhovnikov glagoljašev, kateri so vkljub temu, da je papež potrdil sklep zbora, i nadalje vršili službo božjo slovénški.

Ali v drugi polovici XI. veka je nastala večja nevarnost. Takrat je rimska stolica odpravljala v Španiji razlike od obče rimske liturgije; prav razumljivo je, da je tudi pri Hrvatih hotela izvesti to, kar v Španiji, posebno, ako se ji je slovénška liturgija opisala kot krivoverska. Takrat so učeni krogi tako malo vedeli o Slovénih in o početku slovénške liturgije, da so Slovéne, zlasti pa Hrvate, zamenjavali z Goti; ker so Goti bili arijanci, zato so tudi Metoda, učitelja teh „Gotov“, t. j. Slovénov, imeli za krivoverca in njegovo uredbo za krivoverno.

Zato se ne čudimo temu, kar nam pripoveduje Tomaž, spletski arhidijakon (umrl l. 1268.) o usodi, ki je zadela glagoliško slovénsko bogoslužje za vladanja hrvaškega kralja Krešimira Petra in papežev Nikolaja II. in Aleksandra II. L. 1059. je namreč zboroval pokrajinski cerkveni zbor v Spletu pod predsedstvom papeškega poslanika kardinala Maynarda, kateri je gledé porabe slovénškega jezika v službi božji ponovil sklep spletskega zbora od l. 925. ter odločil: da se odslej nikdo ne drzni službo božjo obhajati v slovénkem jeziku, in da se naj sveti redovi nikomur ne podelé, ki ne zna ali latinski ali grški. Tomaž arhidijakon navaja ta razlog: „Pravili so namreč, da je gotška pismena iznašel neki Metod krivoverec, kateri je mnogo lažnjivega pisal proti nauku katoliške vere v istem slovénkem jeziku, zaradi česar je bil baje po božji sodbi z naglo smrtjo kaznovan.“ (!) Tudi papež Nikolaj II. je ta odlok spletskega zbora potrdil.

Hrvati so nato poskusili še jedno sredstvo, da bi si rešili drago svetinjo. Poslali

Naše modroslovje.

(„Zvon“-u za odgovor spisal dr. Fr. L.)

(Dalje.)

Jako preprosto in ljubeznivo nam hoče ocenjevalec gospod A. Š. pokazati, da si sami oporekamo ali da nismo dosledni v naukih, pa tudi, da je naše modroslovje nedostatno. Piše namreč: „Na str. 6. čitamo: ‚Vsak odrastli in zdravi človek ima um in pamet, zato tudi vsak misli in drugače ne more ravnati... Tudi je človeku dano, kako naj misli. Ne more namreč misliti drugače, kakor po trdnem in določenem načinu.‘“ A vendar pisatelj malo pozneje že govori o krivem in pravem modroslovju, in v odstavku I., 3. našteva vse polno krivih modroslovcev. Zakaj jih imenuje krive? Ker mu zaključki njih premišljevanja niso po godu. Če niso mogli misliti drugače kakor po zakonu, potem nepovoljni zaključek ni njih krivda. Če pa je zaključek vsled tega nepovoljen, ker se jim je pripetila pri argumentovanju kaka pomota, ali ker so kak razlog prezrli, potem naj se ta pogrešek označi. Če učitelj učencu prečrta končni znesek računa, naj mu tudi prečrta ono napačno številko, ki je napačni znesek zakrivila. Kdor kakor naš pisatelj priznava nepremičnost zakonov o mišljenju, naj se njih proizvodom pokori, ali pa naj sploh zanika opravičenost modroslovja. Tako na primer stavi na indeks krivih naukov Fichtejev idealizem; misleči in vedoželjni čitatelj bi tukaj rad vedel, kje da je zmota v argumentaciji Fichtejevi; čitatelju se hoče jasnosti in razvidnosti, ne pa ‚jurare in verba magistri‘.“

Ko bi ne bilo v naši knjižici ničesar o napačnem mišljenju, o napačnem modrovanju, vendar bi se bil gospod ocenjevalec moral premisliti, predno je naše stavke tako razlagal. Ako trdimo, da se ravna naše mišljenje po trdnih zakonih, ne trdimo s tem, da njegovi uspehi ne morejo biti drugačni, kakor so. Navedli smo zakone mišljenja, ka-

terih ne more zatajiti mišljenje; dokazali pa smo tudi, da imamo prosto voljo, ki si sama izbira svoje predmete. Zakoni mišljenja vodijo naše mišljenje, vodijo je do resnice: toda um vendar ne pride vselej do resnice, ker delujejo v preiskovanju tudi drugi činitelji poleg zakonov mišljenja. Zakonom mišljenja se ne more nikdar odtegniti naše umovanje; a lahko poseže vmes volja, prevrže red, premeni pojme, besede in njih pomen, in porine pamet v zmoto. Sic volo, sic iubeo: stat pro ratione voluntas. In čustvom se tudi le prerada umakne pamet in izgubi izpred očíj resnico. In ves kontekst pravi, da so jedino le zakoni mišljenja neizpremenljivi, ne pa da mišljenje samo ne more zaiti na krivo pot. Saj mišljenje ni določeno po nekakih fizičnih, neizogibnih zakonih, kakor tudi mišljenje ni nikako fizično delovanje. Ko bi mišljenje ne imelo svojih trdnih zakonov, tedaj bi sploh ničesar ne mislili, ničesar ne spoznali in o ničemer bi ne mogli govoriti z drugimi ljudmi.

Kako čudno in neumestno je nadalje ugovarjanje: „Zakaj jih imenuje krive (modroslovce)? Ker mu zaključki njih premišljevanja niso po godu.“ Kajpak, to radi priznavamo, da nam zmota, napačnost in laž niso po godu. A krivih modroslovcev ne zavračamo zato, ker nam niso po godu, ampak zato, ker so krivi, neresnični. A zakaj so neresnični? Seveda, to naj bi bil dokazal, kakor tirja gospod ocenjevalec. Nam se pa zdi, da je vendar neopravičeno zahtevati, naj knjiga podá več, kakor je njen namen. Pisali smo: „V tem malem delu podajemo najimennitnejše nauke vsega modroslovja. Zato smo dali spisu naslov ‚Cvetje‘. Ta beseda ne pomenja, da je naše pisanje in poučevanje lepo in prijetno kakor cvetje, marveč, da smo na polju modroslovskem nabrali in v celoten

šopek povili to, kar se nam je za sedanjó potrebo zdelo najpotrebnejše, najboljše in najlepše.“ Zato pač ni sodilo v tak spis natančno razkladanje, zakaj je Fichtejev idealizem napačen. Povedali smo le v obče, da je idealizem zmota in v čem je napačen: iz tega smo dosledno izvajali, da je zmota tudi idealizem Fichtejev.

Toda na drugi strani nam je jako všeč ta poziv, da naj bi pokazali, kje je zmota v Fichtejevih naukih. Da, tega si tudi mi želimo. Želimo si toliko časa, da bi mogli natančno opisati in razkazati vso zgodovino modroslovja in vse modroslovce po vrsti; želimo si pa tudi vseh onih modroljubnih Slovencev, ki bi tako delo radi brali. In upamo, da se zgodi to, česar si želimo. Sedaj le pa prosimo ga. A. Š., naj nekoliko potrpi.

Še bolj kakor prejšnje razkladanje naših besedij o trdnih zakonih mišljenja je šlo pod pot razkladanje kratke besede „vera“, katero smo mimogredé omenili v predgovoru „Cvetja“. Tam stojé besede: „Pisatelj teh vrstic si je prizadeval od nekdanj koristiti rojakom z dvema načinoma: 1. S temeljitim modroslovnim in verskim poučevanjem, ki je hotelo utrditi pravo prepričanje v bralcih in poslušalcih; 2. z mirnim in krotkim opominjanjem itd.“ In kaj sklepa gosp. A. Š. iz tega? „Kakor že gori navedene besede »z modroslovnim in verskim prepričanjem« priča, je izkušal pisatelj spojiti ali bolje zmešati modroslovje z vero.“ O logika! Gospod A. Š., tako pa vendar ne gre. Za vzgled: „Naš župan si je vedno prizadeval dobro gospodariti v svoji hiši in v občini.“ Oho, kličete urno Vi: to se pravi, da ta župan izkuša spojiti ali zmešati domačo hišo z občino! Ako pravim, da se je pisatelj trudil za modroslovno in versko poučevanje, s tem vendar ne trdim, da je oboje mešal. Ali je moral pisatelj „Cvetja“ natančno povedati, katere modroslovne knjige in katere bogoslovne ali verske knjige je spisal? Ali je v teh knjigah, ki vendar niso neznane gosp. A. Š., mešal modroslovje z vero? Že v „Vvodu v modroslovje“ l. 1887. je pisal pisatelj: „Po načelu je torej krščanska vera ločena od

modroslovja . . . oboje je ločeno, a ni nasprotno.“ Zvedenec v našem slovstvu tudi ve, da smo se tega načela držali in nismo v „Dušeslovju“ pa tudi ne v „Cvetju“ mešali vere z modroslovjem. A čujte, kako nas gosp. A. Š. poučuje: „To namreč (mešanje modroslovja z vero) se nam zdi nehvaležno počenjanje. Tu naj bi veljalo: »vsakemu svoje!« Kar je predmet vere, ostani vera; kajti kar se dá neovržno dokazati, o tem ne pravimo, da to verujemo, ampak to vemo . . . Kar pa se točno dokazati ne dá, tega ne dokazujemo; kajti ponesrečen, t. j. neprepričevalen dokaz ne utrdi vere, ampak jo oslabi liki protidokaz, in po našem opazovanju je neumestno dokazovanje verskih resnic najhujši vzrok verske omahljivosti pri učečej se mladini.“ — Tu se pač moramo vprašati: Na kateri naslov meri ta pouk o mešanju vere in modroslovja? Gospodje katehetje učeče se mladine naj dobro premislijo, ali ni morda njihovo neumestno dokazovanje največ krivo verske omahljivosti pri učeči se mladini. Kar se nas tiče, priznavamo, da res škodi verji, ako jo kdo dokazuje z neprepričevalnimi dokazi, a odločno odklanjamo podtikanje, da vero in modroslovje mešamo ali da podajemo za vero (!) ponesrečene dokaze v „Cvetju“. Za vero podajemo dokaze v bogoslovnem predavanju in v bogoslovnih knjigah, ne pa v modroslovju. Seveda, g. A. Š. ima o modroslovju svoje misli; piše namreč: „Tako je n. pr. tisto, kar se nahaja na str. 110. o neumrljivosti duše, gotovo izvrstno rabljivo za kako homilijo, a zahtevi o strogem logičnem dokazu ne zadostuje.“ No, ljubi gospod A. Š., četudi rad rečem s Sokratom: „To vem, da nič ne vem“, a takih imenitnih Vaših stavkov nisem voljan sprejeti. Kar so torej pisali Platon, Ciceron, Kant i. dr. o neumrljivosti duše, to je dobro za kako homilijo! Saj naši dokazi bistveno niso različni od navadnih dokazov za neumrljivost duše. Seveda, po mnenju gospoda A. Š. spada neumrljivost človeške duše samo v homilijo, prava znanost nima ž njo nič opraviti, ker se ne dá dokazati. Takih nazorov možu res ne more biti všeč

vsebina našega „Cvetja“. A navzlic takim nazorom ostane še vedno resnica, da je duša neumrljiva, in modroslovje bo tudi še nadalje dokazovalo to resnico. Ako pa gospod A. Š. naših dokazov ne priznava, pozivljemo

ga, da jih ovrže; naš list rad sprejme tak ugovor, in zato obetamo, da ga natisnemo brez premembe. Saj se nama obema gre za resnico: torej spričajte mi, da dokazi niso zadostni!

(Konec.)

Slovénka liturgija pri Južnih Slovénih.

(Povestne črtice. — Poleg M. Mesiča, S. Ljubiča i. dr. sestavil Andrej Fekonja.)

(Dalje.)

Bogoslužje slovensko.

Naši Slovenci pa niso samo pisali z glagolico, temveč duhovniki so rabili tudi pri službi božji staroslovénski jezik. „Sled Cirilovega obreda na Kranjskem“ je že iskal Jurij Kobe, pišoč v „Novicah“ l. 1844., str. 29 o stari cerkvi na Trebelnem pri Mokronogu. Dandanes pa imamo že precēj dokazov za glagoliško liturgijo v osrednji deželi naši.

Najprvo omenjamo stare pergamene, ki se nahajajo pri starih župnijah na starih ondodnih matrikulah (na krstnih, poročnih in mrtvaških knjigah), pa na cerkvenih in grajščinskih urbarijih, t. j. zapisnikih vsega onega, kar so bili kmetje dolžni dajati od svojih zemljišč. Platnice namreč, v katere so vezane take knjige in zapiski, nam pričajo o slovénki službi božji pri naših pradedih, zakaj na takih starih koženicah zasledujemo ostanke, pisane kosce liturgijskih knjig glagoliških, posebe misala in brevijarja.

V Ljubljani, kjer je še Kopitar l. 1808. znal samo za dva od starih platnic odtrgana lista, odlomka glagoliškega misala ali brevijarja, hranjena v Zoisovi, sedaj licejalni biblioteki — nahaja se tudi v knezoškofjskem arhivu nekaj starih zapisnikov, vezanih z obrezki glagoliškega misala. Pri sv. Petru se hranijo tri župne matice, krstna l. 1659.—1667., ista l. 1683.—1692. in poročna l. 1677.—1715., s koženičastimi, z glagolico popisanimi platnicami; pri isti cerkvi je našel Iv. Vrhovnik l. 1870. dva urbarija z glagoliškimi platnicami ter jih izročil pro-

fesorju J. Marnu. Nekaj glagoliških rokopisov so našli tudi pri Sv. Jakopu. V Rudniku pri Ljubljani pa so zasledili l. 1893. dve koženičasti platnici, v katerih je strokovnjak o. Kalist Medič našel odlomek o vnebovzetju Bl. D. Marije; sedaj sta v ljubljanskem Rudolfišču.¹⁾

V Sori nad Ljubljano je stara mrtvaška knjiga (začeta 1697), z obrezki glagoliškega pergamena na hrbtu. Urbarij iz leta 1671. ima odrezka dveh različnih glagoliških rokopisov. V Selcih nad Loko so v župnem arhivu štiri stare knjige, dva urbarija ondodnih podružnic od leta 1670. in sl. pa dve matice: krstna leta 1669.—1677. in mrtvaška leta 1669.—1715., vse vezane v pergamen, popisan z glagolico; to so listi iz misala z odlomki sv. maš in raznih blagoslovil. V Naklem pri Kranju kaže krstna knjiga iz l. 1673.—1690. in župni urbarij iz l. 1676. istotako na koženičastih platnicah glagoliško pisavo. V grajščini na Turnu v Predvoru je našel prof. M. Valjavec l. 1856. platnice starega urbarija, popisane z glagolico (iz evang. sv. Mateja 19, 3—11). Tudi v Turjaškem gradu ima neki urbarij glagoliške platnice. V Slavini nad Postojino je kakih šest cerkvenih urbarijev, katerim se poznajo na platnicah glagoliška pismena, in o katerih je učeni Levstik dognal, da so ostanke slovenskih bogoslužbenih knjig. V Trebnjem so v ondodnem arhivu tako vezane: krstna

¹⁾ Slovanski Svet 1895. 360.

popoldne še doma opravka na njivi, da ga pričakujejo, in kar je še jednakega.

Razumel sem ga. Pretrgam mu v hipcu nadaljnjo povoden gostobesednosti, oznanivši na kratko: Dunque avanti!

Še jeden pogled na okoli, in poslovil sem se od prastarih razvalin, poslovil od davnih spominov...

Neki znameniti nemški pripovedovavec je nasvetoval, naj bi napravil vsak, kdor količkaj more in kadarkoli se mu nudi prilika, izlet, zakaj ne le da se vzraduje in okrepeča v naravi, pogosto ima še kesneje najlepše spomine prežitih dnij, dasi tudi ni bilo morda vse tako, kakor si je želel. Ta ideja prevladuje v trenutju tudi pisca teh vrstic. Spominjati se mu je one ježe na svojeglavnem oslu, ki je vedno manj, ali govorimo naravnost, ki kar nič ni maral za lepo besedo niti svojega jezdeca niti za žalostno-resne vzklike svojega gospodarja, temveč bi bil najrajši pri vsakem grmovju postal in počival. No, to bi še ne bilo kdo ve kaj hudega, saj nisem nikjer naznanil, ob kateri uri dojdem. A prišlo je nekaj drugega neprijetnega. Tuskulski hrib je proti jugozapadu obrobjen precej ostro; zato je tudi pot v dolino strma in skalovita. Vije se preko vinogradov, omejenih s trnjevim grmičevjem. Jako prijetno bi bil torej jezdil raz tuskulski hrib, da ni bila ježa vsaj po nekaterih

krajih nevarna. Uhati sivec je sicer stopal jako oprezno, ali — ne bodi mu oponošeno — sem in tje je vendar le rad pograbil kak šop trave poleg pota, dasi to jezdecu ni ugajalo, zakaj bati se je bilo, da se strmoglavi na skalnati tlak in si potare bolj ali manj svoje v delu odrvene ude. In da opišemo vse po šegi modernih realistov, dastavimo še to: žival je iskala še vedno senčnega grmičevja, kjer bi se očohala in ubranila raznih muh in mušic. Kar je pa še najiminitnejše in najveselejše, — vsi ti poskusi niso imeli zame nikake zle posledice. Srečno smo prispeli v dolino, ki je bila zares pravi pravcati raj: lepo obdelana je obetala za jesen najlepše nade. Tu po dolini se je vila nekdanj „Via latina“, vodeč rimske vojake preko Lacija na južnoitalijanska bojna polja. V poznejšem času je cesto prerastla trta, o nekdanjih zmagonosnih vojakihi pa nam hrani spomin le še — zgodovina.

Bližal sem se bolj in bolj svojemu smotru. Še nekoliko navzgor iz doline, in bili smo na glavni cesti, ki vodi v Rocca di Papa, ali boljše rečeno, bili smo že v mestu.

A tukaj dovoli, čislani bralec, da se poslovim od tebe za letošnje leto: Prehitel naju je njegov konec. A ker imam pripovedovati še marsikaj, zato si želim, da se srečava čim najhitreje v novem letu. Dotlej pa zdrav!

(Dalje v letniku 1899.)

Naše modroslovje.

(„Zvon“-u za odgovor spisal dr. Fr. L.)

(Konec.)

Naposled hoče biti naš ocenjevalec, gospod A. Š., tudi šaljiv in duhovit, češ, ako bi bilo modroslovje tako bogato in potrebno, kakor pravimo mi, zakaj se ne uči v srednjih šolah, zakaj ne že v ljudski šoli. — Brez zavijanja, katero je ocenjevalcu tako čislano orožje, lahko rečemo, da se uče modroslovni nauki kakor v srednjih tako tudi v ljudskih

šolah. Ali tu ničesar ne čujejo o Bogu, o duši, njeni svobodi in neumrljivosti, o nravni dobroti in o zlu, o krepostih, o vesoljnem redu, o pameti in o volji, o državi in njenih poglavarjih, o pokorščini proti njim? Zares so ti nauki najpotrebnejši in najvažnejši, ob jednom pa pravi modroslovni nauki. Ako se ne obdelujejo vednostno, nič ne dé. Saj je

prva slovnica, katero prime abecedar v roke, tudi del istega jezikoslovja, katero obdeluje strokovnjak jezikoslovec. Na toliko duhovitost ocenjevalčevo torej ni težko najti odgovora.

Ni pa šaljiva druga trditev našega ocenjevalca. Pisali smo v „Cvetju“: „Ta veda stavi najtrdnjšo podlago za druge vede.“ A gospod A. Š. piše: „Je pač narobe; strokovne vede so dandanes podlaga modroslovju, kolikor niso same del modroslovja.“ Predno ste, gosp. A. Š., to zapisali, morali bi bili zopet malo premisliti in stvar določiti. Vsekako se ne gre za to, kaj je zgoraj in kaj spodaj, kakor n. pr. ko bi Evropec rekel Američanu: „Jaz sem zgoraj, ti si spodaj pod menoj.“ Tudi se ne gre za to, kaj je v našem navadnem učenju prej, kaj poznej. Dandanes je istina, da se navadno uče — tudi Slovenci — vsega poprej, nego znanstvene filozofije. Sedaj se vprašamo le, ali res sama na sebi filozofija ne stavi podlage drugim vedam. In tu poudarjamo odločno, da jedino le filozofija stavi drugim vedam ono podlago, katera jih družijo vse v celoto trdnega našega znanja, brez katere so le skupine nauk, skupine — v teoriji nepopolne. N. pr. fizika mora imeti trdno podlago v modroslovju, ker fizika sama ne more dokazati, da je zunanji svet istinit, in ne samo moja subjektivna predstava. Matematika obdeluje količine; a kaj je količina? Opira se na aksijome: ali so pa aksijomi resnični? Jezikoslovec obdeluje govor človeški: kaj pa je beseda, govor? Ali je beseda samo zunanji glas, podoben meketanju koze? Zgodovinar pravi to in ono in upa, da mu bomo verjeli: Zakaj bi mu neki verjeli? Ali ni laž, kar pravi? Kaj so mi mari njegovi viri, njegove priče! Pravoznanstvo ima za temelj pojem prava? A kaj je pravo? Da tirán stiska ljudstvo? — Tako naj pre-mišlja g. A. Š., in najde izvestno, da treba raznim vedam filozofske podlage, ker vsakdo ni tako mirnega duha, da bi prve stavke v kakem znanstvu sprejel brez dokaza.

Gosp. A. Š. piše: „Kjer je izkustvo dospelo do najvišjega klina svoje lestvice, ondi

ti ponuja šele modroslovje svoja krila, da te povzdigne v daljnje višine.“ Da, tako je, radi pritrujemo; a ob enem prosimo, naj se gosp. A. Š. ozre na primer z Evropecem in Američanom, kdo je zgoraj, kdo spodaj. Z „najvišjim klinom“ si utegne naš ocenjevalec bore malo pomagati, ako treba kdaj — ne samo kvišku proti zvezdam, ampak tudi proti sredini zemlje — v globino; tu bi vsekako kazalo iti do dna, do „podlage“. Pa pustimo šalo in recimo naravnost, da gosp. A. Š. ne loči (ali ne pozna razločka) med tem, kar je poprej v vrsti našega spoznavanja in kar je poprej v vrsti stvari samih na sebi. Tako je n. pr., ako si mislimo stvari same na sebi, Bog prvo bitje in začetnik vseh stvari. V vrsti našega spoznavanja pa so stvari prej kakor Bog, ker iz stvari spoznavamo Boga. Zato je resnično, da dospemo do Boga, ko pridemo „do najvišjega klina svoje lestvice“, a nikar naj pisatelj v isti sapi ne taji, da Bog ni „podlage“ ali pravi vzrok vsem stvarjem.

„A tudi v subjektivnem oziru“, piše gospod A. Š. nadalje — „so strokovne vede podlaga modroslovju, ker le-to zahteva toliko spretnosti v znanstvenem mišljenju, kakor si jo človek edino le more pridobiti po obilnem vežbanju v izkustvenih vedah.“ Ko bi bil gosp. A. Š. tako ločil, kakor smo pokazali poprej, ne bi bil hotel tega praviti nam, ki trdimo ravno isto v „Cvetju“ na naslednji strani: „Naša pamet si pridobiva modroslovje tem bolj, čim bolj napreduje... Tako izvira modroslovje iz naše narave, njena najlepša cvetka.“ To se pravi, da napredujemo v modroslovju tem bolj, čim bolj izurimo pamet ali duha v drugih vedah. To je pač nenavadno, da dajemo v oceni komu nauke, katere izraža ocenjeno delo samo. In sedaj še to: „Gori navedeni stavki bi bili pač veljali za časa Sokrata in Aristotela, dandanes ne več.“ Kaj še! Ona dva naša stavka se ozirata na vede sploh — v vseh dobah. A tu še poudarjamo: važnost in potreba modroslovja se bo kazala tem bolj, čim bolj bodo napredovale posamezne stroke, čim večji bo njih obseg, čim večje število.

Kjer je mnogo udov in delov, mora biti krepko in močno središče. Zato veljajo naše besede dandanes še bolj nego so ob času Sokrata in Aristotela.

Ker gosp. A. Š. ni preveč trden v presojanju zgodovinskih razmer, zato nam ne dela skrbij njegovo prerokovanje: „Bojim se, da se „učeni“ Slovenci, ako niso morda vzgojeni v sholasticizmu, upró ti filozofiji, ki je spisana nekako „in usum delphini.““ Nikakor bi ne bilo škoda, ako bi se uprli, ker imeli bi vsaj znanstveno razpravljanje, in to bi vedi in našemu napredku mnogo koristilo. Seveda treba bi se bilo upreti drugače kakor gosp. A. Š., ki ima sicer dobro voljo in mirno besedo, a iztika rajši po posameznih besedah kakor po celotnih naukih. In kaj zaničljivega je neki v tem: „vzgojen v sholasticizmu“? Zatrjujem Vam, gosp. A. Š., da Vam bi prav nič ne škodilo, da bi se malo poučili v sholastični filozofiji; potem bi pisali temeljitejšo in pravičnejšo kritiko, kakor je

Vaša sedanja. Slabo znamenje je za duševno obzorje pisateljevo, ako prime v znanstveni recenziji za tako zastarelo in malovredno frazo, kakor je podtikanje sholasticizma. Naj pomni gosp. A. Š., da je v sholasticizmu popolno in celotno modroslovje. In modroslovec ljubi spoznanje, ljubi resnico, naj jo najde kjerkoli. Prav zato pa nam daje ta ljubezen do resnice tako svobodo gledé na razne stare in nove nauke, da se ne damo vezati starim, a nam prav nič ne imponirajo novi. Ono mogočno govorjenje gosp. A. Š.: „Dandanes ne več“, je — smešno. Ali meni, da je modroslovje izumila šele sedanja doba? Modroslovje je veda, tako obširna in bogata, da je v njej delovalo in deluje — dejal bi — celo človeštvo. Četudi so zmote ob desni in levi, vendar modroslovje kot celota gre naprej po svoji poti, raste in raste, nikakor pa se ne ukončuje samo sebe, da bi dandanes ne bilo res, kar je bilo resnično ob času Aristotelovem.

Slovénka liturgija pri Južnih Slovénih.

(Povestne črtice. — Poleg M. Mesiča, S. Ljubiča i. dr. sestavil Andrej Fekonja.)

(Konec.)

V poreški škofiji je bilo v XVIII. veku devetnajst povse glagoliških župnij, kakor jih je naštel spletski rojak Ivan Pastric, kateri je kot profesor bogoslovja v Rimu pri propagandi leta 1688. začel zapisavati one kraje, kjer se je tedaj še glagoliško maševalo; in škofijski zbor poreški je leta 1733. imenoval sedem poverjenikov za izpit glagoljašev, ki so imeli biti posvečeni. V Kopru, torej na čisto slovenskem zemljišču, združenem s tržaško škofijo, služili so frančiškani 3. reda v svoji zborni cerkvi svetega Gregorija vsako jutro slovenski, in v cerkvi sv. Tomaža istotako na udobnost težakov in rokodelcev, in to še početkom našega XIX. veka, kakor piše očitavec Mainati v tržaški kroniki I. 214. A na otoku Krku še

živé ljudje, ki pomnijo svojih svečnikov glagoljašev, kateri so služili po raznih župnijah škofije tržaške in poreške škofije, kakor nam priča sedanji kanonik dr. Fr. Volarić.¹⁾

Naposled naj še sem postavim, kar piše o tem S. Rutar. „Akvilejska cerkev, — ki je obsegala nekaj razven Primorja tudi vso Kranjsko, pa južno Koroško in južno Štajersko do Drave — imela je tudi svoje lastno staro bogočastje in posebne obrede, zlasti liturgično petje in posebne cerkvene knjige. Šele leta 1596. je bilo to posebno akvilejsko bogočastje prepovedano na škofijskem zboru v Vidmu ter so vpeljali rimske obrede, rimske knjige. Po mnogih krajih se je rabil

¹⁾ Prim. Slov. Svet 1892. 79.